

Közösségépítő erő vagy divatjelenség? A költészet (ön)megújítása vagy az irodalmárok álma a popsztár-létról? Az örökkévalóság vagy három perc hírnév? Összeállításunk nem kíván végleges választ adni a fenti kérdésekre, csupán arra vállalkozik, hogy feltérképezze a slam poetry magyarországi történetét, illetve átfogó körképet nyújtson jelenéről. Tekintettel a hazai kritikai recepció (egyelőre) szűkös voltára és a műfaji sajátosságokra – közösségi jelleg, személyesség, élőszóbeli megnyilatkozás jelentősége –, az elemzőbb megközelítés mellett fontosnak tartottuk megszólaltatni a szcéná néhány meghatározó szereplőjét, szimpatizánsát is. Így elmondhatjuk, hogy a slam magáért beszél – a jelen rovatban mindenképpen. Az elvégzett térképészeti és körképészeti munkálatokért VASS NORBERTET illeti köszönet.



Vass Norbert

## KIS HAZAI SLAMTÖRTÉNET

*avagy a text-tusák kontextusa**„I want to hear a poem”*

„Olyan verset akarok hallani, amiben eszmék és hasonlatok oly hevesen csókolják egymást szájon, hogy a metaforák féltékennyé lesznek nyomban” – hozta nyilvánosságra vágyát tíz évvel ezelőtt, több száz-ezer amerikai kábeltévé-előfizető hálószojájában 1998 nemzeti slam poetry bajnoka.<sup>1</sup> Steve Colman sokat idézett programadó költeménye az HBO Def Poetry Jam című, hat évadot megélt sorozatának első adásában hangzott el. Bár a slam poetry kétségkívül sokat köszönhet a műsornak, ismerői, kedvelői és művelői számára az is teljesen világos, hogy az eredendően a közönség szeme láttára születő műfaj erejéből – a színházi előadásokhoz hasonlóan – a közvetítettség igen sokat elvesz. A slam poetry elsődleges befogadói közege ugyanis a közösség, egyik legfontosabb ismérve pedig a közvetlenség. Noha az esteken jellemzően előre megírt költeményekkel találkozunk a verseny kimenetelét legtöbbször aktív részvételével, tetszésnyilvánításával befolyásoló publikum, a stílár sokszínűsége és a kompetitív lebonyolításon túl a műfaj fő jellemzője, hogy a jelenlét varázsát kínálja. A slam poetry a pillanat művészete, amely az amerikai alapító atyák egyike, Bob Holman szerint a vers demokratizálását hozta el. Mielőtt e performatív előadóművészet hazai történetének ismertetésébe foglalnánk, célszerű hősorát, eredetét és családfájának gyökereit is megvizsgálnunk.

A slam-legendárium szerint egy verselés iránt érdeklődő mérnök, bizonyos Marc Smith a nyolcvanas évek közepén ráunt Chicago költészeti rendezvényeinek tespedtségére. Arra gondolt hát: versengést visz a levegőtlen, álmos felolvasóterekbe. A Get Me High Lounge-ban útjára bocsátott, majd 1986-ban állandó lakhelyére, a Green Mill Jazz Clubba költöztetett slam poetry aztán – Bob Holman közvetítésével – a szeles városból New Yorkba került. Ott elsőnek a Nuyorican Poets

<sup>1</sup> Az eredeti szöveg így hangzik: „I want to hear a poem where ideas kiss similes so deeply that metaphors get jealous”. A költemény egésze megtekinthető a <http://www.youtube.com/watch?v=eOum8NE5-Ns> linken.

Café közönsége élhette át a slamversenyek hangulatát, majd később Holman a manhattani Lower East Side-on megnyitotta saját helyét, a Bowery Poetry Clubot. Az elkötelezett slam-szervező a Poetry Spots című tévéműsorral a Bowery füstös falain túlra is eljuttatta a mozgalmat, amely – saját megfogalmazása szerint – újból szexivé tette a költészetet. Holman fáradozásai három Emmy-díjat értek, de ennél is fontosabb, hogy show-jával sok ezer új rajongót nyert a műfaj számára.

A jó slammer elgondolkodtat, megneveltet, meghökkent; előadása nyomot hagy a közönségben. Ezt ma már jól tudják Japántól Nepálig, Szingapúrtól Szarajevóig. Gyors elterjedése mutatja, hogy a slam poetry egy jól érthető, szórakoztató, könnyen dekódolható és szinte minden nyelvi környezetbe gond nélkül adaptálható struktúra. Sikereit jobban megérthetjük, ha – a műfaj lényegének meghatározását követően – megkíséreljük körvonalazni, milyen forrásokból meríthetett, mely költészeti és előadó-művészeti formákra tekinthetünk előzményeként. Annak is meg hagyjuk azért az esélyét, hogy – *horribile dictu* – a chicagói ásitózó, Marc Smith irodalmon kívülről érkezett lévén, a kezdet kezdetén minderről nem rendelkezett mindenre kiterjedő tudással. Meglehet, egyszerűen csak telibe találta a korízlést.

Ha hinni lehet a legendának, az unalom volt tehát az indikátor, amelynek hatására a protestáns etikában gyökerező amerikai versenyszellem lehetőségeit felismerő Smith a nyolcvanas években összekapcsolta egymással a színpadi performanszt, a közösségi költészetet és az utcanyelvi elemekkel tűzdelt, mégis szofisztikált verbális vetélkedést, izgalmas crossover-hibridet alkotva így meg. Maga a *slam* ütést, csapódást, illetve éles bírálatot is jelent. „Nagyjából úgy kell elképzelni, mint egy tavaszi nagytakarítást a Parnasszuson. Jön pár fiatal (hol máshol, a nagy Ámerikában), akiknek kevés a rap, de az irodalom se túl testhez álló, megunták a disputaversenyeket, de szédülnek a hordón szónoklás közben, úgyhogy kitalálják, hogy legyen valami, ami egy kicsit mindegyik, de egyik sem teljesen” – ad szellemes és értő definíciót a műfaj egyik hazai úttörője, Audrey Rapburn, vagyis Csepelyi Adrienn.<sup>2</sup> Zirig Árpád (Baowah) posztmodern performansz-költészetnek nevezi a slamet, Bencsik Ádám (Ponza) pedig Hofi és Latinovits közt félúton lebegő jelenségként éli meg. A már többször hivatkozott Marc Smith úgy véli, a slam líra és előadó-művészet keveréke.

2 CSEPELYI Adrienn, *Fiókpóéták, szőnyegszónokok – Slam Poetry Budapest, Kőleves, 2008. április 27.*, <http://majdnemhires.blogspot.hu/2008/04/fikpotk-sznyegsznokok-slam-poetry.html>.

A műfajt magának az Egyesült Államokban felfedező Gyukics Gábor ezt azzal egészíti ki, hogy a slam olyan költészeti bajnokság, amelyen bárki megkaphatja a maga három percét.<sup>3</sup> Gyukics szerint tehát a slam poetry sosem volt értelmiségi belügy. A költészet kávéházi Hyde Park sarkaiban bármikor mikrofont ragadhattak munkanélküliek, hajléktalanok, kétes egzisztenciák is, az elhangzó szerzemények ezért gyakran politikai, társadalmi töltetűek, de a slamkölteményeknek a humor is fontos trópusa. A rendszerint előre megírt, fejből mondott vagy felolvasott szövegét az előadó – hogy Gyukics kifejezésével éljünk – afféle verbális támadás formájában a közönség irányába intézi. A produkciót aztán általában a hallgatóság soraiból kiválasztott zsűri pontozza. Az estek fontos résztvevője továbbá a publikum és a fellépők közti kapcsolatot biztosító konferanszié. Az ő szerepéről ezért lentebb részletesebben szólunk majd.

### *A slam és a slum, avagy a hang túléli tulajdonosát*

Bár axiómának tűnik, mégsem árt tisztáznunk, hogy az eredendően orális jellegű költői közlés a slam poetryvel a vokalitás közegébe talál vissza. Oda, ahol hosszú évszázadokon át eleve létezett. A tény pusztán közlésénél jóval izgalmasabb a visszatérés néhány állomásának felvillantása. Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk, könnyen beláthatjuk, hogy – az ókori görögök lírájától a krónikás énekesek lantjáig – Európában sokáig elválaszthatatlan volt egymástól az emberi és a mesterséges hang.<sup>4</sup> Ahogy Szkárosi Endre megjegyzi, ezen egymásmelletti séget jól példázza a legősibb hangszer, a dob, amely mint az emberhez még természetesen kötődő instrumentum mintegy hidat képez a két minőség között.<sup>5</sup>

A költészet, ahogy ma gondolunk rá – írja Szkárosi –, akkor kezdődött, amikor a nyelvi közlés kibontakozott a hang érzéki egészének öleléséből. Az írásbeliség megjelenésével a lejegyzés, majd a sokszorosítás lehetősége felgyorsította a nyelvi közlés autonomizálódását, noha a zenei kíséret igénye így is sokáig fennmaradt.<sup>6</sup> A 20. század költői kultúrája aztán – hallhattuk Szkárosi Endre *Újra a közösségi költészet*

3 Gyukics Gábor személyes közlése.

4 SZKÁROSI Endre, *A hang autonómiája a költészetben = Hangköltészet. Szöveggyűjtemény*, szerk. Uő., Artpool, Budapest, 1994, 3–9; <http://artpool.hu/Poetry/Sound/Szkárosi.html>.

5 Uő.

6 Uő.

*felé* – *slam poetry* című előadásában<sup>7</sup> – teljességgel rehabilitálta a hangot. Az izmusok zajjal és zörejjel kevert deklamációi után a költészet orális tállalását a beatek vették újból birtokba, a közösségi tér és az emberi jelenlét ihlető voltával együtt, hiszen *reading*jeiken nem ritkán improvizáció is előfordult. A szöveg egy része ilyenkor a helyszínen, a közönség füle hallatára vagy éppen aktív részvételével képződött, másképpen mondván: az improvizáció lehetősége a költői kompozícióba emeltetett. A közösségi tér egyébként a hatvanas évek művészi tendenciáiban is kiemelten fontossá vált a happening- és performanszkultúrától a fluxusig. A közösség ugyanis – mutatott rá fentebb említett előadásában Szkárosi – a művészet keletkezését és befogadását magába foglaló harmonikus forma. Amint pedig deklamáció, performansz és zene ugyanabban a térben, egyszerre fogan, máris megérkezünk a slam poetryhez.

Ám más úton is eljuthatunk hozzá. A beszélt nyelv uralása, a verbális virtuozitás ugyanis a fekete közösségek számára roppant fontos kompetencia. Richard Shusterman rapról szóló tanulmányában<sup>8</sup> azt írja, a rapper szexuális vonzerejére, üzleti sikereire és a birtokában lévő vagyontárgyakra vonatkozó hencegése mögött érdemes meglátnunk, hogy mindeme státuszszimbólumok bírása csupán a következménye beszédbeli fölényének – másodlagos jellegű a szavak uralásához képest. A szócsaták, a verbális vendetták győztesei a fekete közösségekben ősidőktől fogva nagyobb megbecsülésnek örvendenek azoknál, akik alulmaradnak egy-egy ilyen ütközetben. Shusterman azt állítja, mindez a nyugat-afrikai énekmondó, történetmesélő, imakántáló griotok tisztelégéig vezethető vissza, de a tradíció – ha valamelyest más kontextusban is – természetesen Észak-Amerikában is folytatódott. Az emberi hang ugyanis – mutatott rá egy előadásában Roland Barthes – valójában a különbözőség kitüntetett (eidetikus) helye.<sup>9</sup> Ginsberg pedig arról beszélt egy alkalommal, hogy a hang túléli tulajdonosát, így mintegy az időn kívül közvetít valami visszavonhatatlanul személyest.<sup>10</sup>

A bendzsóval kísért blues-dalokat Gyukics Gábor éppúgy a slam poetry fontos előzményének tartja, mint a déli ültetvényesek gyermekeit

7 Elhangzott a Magyar Írószövetség Avantgárd Szakosztályának *Hang, költészet és közösség az új évezredben* című konferenciáján, 2012. november 13-án.

8 Richard SHUSTERMAN, *A rap művészete* = Uő., *Pragmatista esztétika*, Kalligram, Pozsony, 2003. Lásd még: Az Irodalom Visszavág 2003. ősz (<http://www.iv.hu/modules.php?name=IVlapok&op=viewarticle&artid=255>). Köszönet Petrányi Zsolt-nak, hogy felhívta rá a figyelmemet!

9 Roland BARTHES, *A zene, a hang, a nyelv*, Replika 2011/4., 195–199.

10 Idézi SZKÁROSI, I. m.

dajkáló fekete asszonyok álomba ringató történeteit. Az 1890-es évekig – olvassuk Richard Ruland és Malcolm Bradley könyvében<sup>11</sup> – a fekete legerőteljesebb alkotásai vagy rabszolga-történetek formájában jelentek meg, vagy az amerikai indián művészethez hasonlóan dalokba foglaltattak, netán szájhagyomány útján terjedő népmesékben öltöttek testet. Az eredetileg a hagyományok, illetve a közösség mitikus hősteteinek és szenvedéseinek átörökítését szolgáló – orális és leírt formában is létező – *storytelling* nagyjából a 19. és a 20. század fordulóján gazdagodott identitásjelölő, politikai-polgárjogi felhanggal. Már a századfordulón komoly viták zajlottak a fekete öntudat körül, melyek aztán a húszas évek harlemi reneszánszának parázsló légkörében teljesedtek ki.

New Yorknak a 19. században még fehér középosztály lakta negyedébe, Harlemba a 20. század elején egyre több migráns érkezett. A részben délről, részben pedig a karibi térségből betelepülő fekete népesség tagjai közül kikerülő alkotók felpozíciót kaptak a városrész művészeti életében. Tevékenységük nyomot hagyott a korszak zenéjén, színházán, képzőművészetén és irodalmán is. A harlemi reneszánsz prózájára és költészetére a radikális hangütés jellemző, de színházi tradíciója is roppant expresszív. A fekete negyed művészeti virágba borulása témánk felől szemlélve a következő szempontból bír különös jelentőséggel. A korszak dzsessz-zenészei egyre többször használták fel dalaikban fekete költők verseit, ezeket pedig gyakran kompetitív jelleggel mutatták be, noha – a slam poetrytől eltérően – szerzeményeik ilyenkor elsődlegesen nem egymással versenyeztek. A tehetséges alkotók inkább a közönség soraiban helyet foglaló fehér középosztálynak igyekeztek bebizonyítani rátermettségüket. Mindenekelőtt számukra kívánták világossá tenni, hogy képesek a színpadon is – zenében és költői beszédben egyaránt – versenytársaikká válni. Az afrikai-amerikai közösség sajátos művészeti egyenjogúsági harca radikális, szocialista eszmékkel is telítődött a harmincas évekre, a harlemi reneszánsz pedig kétségkívül sikeres volt a fekete identitás amerikai eszmétörténetbe integrálása terén. Irodalom- és kultúrtörténeti jelentőségű a mozgalom abból a szempontból is, hogy ajtókat nyitott a fekete szerzők számára, párbeszédet generált az egymás mellett létező fehér és fekete Amerika között.

Hasonló pozícióból, a Los Angeles-i Watts negyedben a fehér rendőrök és a fekete lakosság között 1965-ben kialakult, több napig tartó feszült helyzetre adott válaszként született meg a fiatal fekete szerzőket

11 Richard RULAND – Malcolm BRADLEY, *Az amerikai irodalom története*, Corvina, Budapest, 1997, 225.

összefogó Watts Writers Workshop. Tagjai géppuskanyelven ropogták a gettóból hozott társadalomkritikus attitűddel átítatott verseiket, amelyek közösségük értékeit és problémáit egyaránt megvilágították. A WWW-ből kinőtt, The Watts Prophets néven ismert – zenészekből és költőkből álló – csapat a rap, a *spoken word* és a dzsesszköltészet eszköztárából merítve tördelte rímekbe kiszolgáltatottságból és tehetetlenségből származó dühét. A Watts negyed prófétái az utca nyelvéen, a költészet erejével emelték fel hangjukat az őket sértő igazságtalanságok ellen. Ahogy Gyukics Gábor fogalmazna: verbális támadást intéztek a színpadról.

Ezúttal csupán néhány lehetséges előzményét, gyökerét tártuk fel a közösségi terekben, közvetlen percepcióval működő, legtöbbször előre megírt, ám orális módon konstituálódó slamköltészetnek. Engedjék meg még egy rövid megjegyzés. Amennyiben a műfaj előadó és közönség közti határok megszüntetéséért tett igyekezete, valamint a fellépők személyes, illetve társadalmi frusztrációit azok mikrofonba ordítása által feltárni és feloldani vágyó aspektusa felől nézünk a slam poetryre, gyümölcsöző párhuzamra lelhetünk a punkban. A slamköltészetet és a zenei élet tespedtségére adott válaszként – az előbbi egy évtizeddel megelőzően – jelentkező punkot összehasonló elemzés azonban egyelőre lehetséges irány csupán, hiszen e feladat meghaladja a jelen írás terjedelmi korlátait.

### *A szó fegyver*

Most, hogy az elméletibb jellegű rész végére értünk, változik a dolgozat hangneme. E bejelentett stílusterés mögött a szerző által tudatosan – az esetleges hiányosságokat is vállalva – választott módszertan bújkik meg. A slam poetry magyarországi történetéről szóló fejezet megírásához ugyanis – részben az első kézből származó információ hitelességében bízva, részben pedig a téma eddigi feldolgozatlansága okán – az interneten elérhető forrásokon túl szerencsésnek tűnt a szcénát szervező és alakító kulcsszereplőket felkeresni, s ezt a részt a velük készített háttérinterjúk segítségével elkészíteni.

A slam poetry nem régóta van jelen hazánkban, ám ezalatt sokan sokat tettek a műfaj ügyéért, s persze minden résztvevő más szemszögből látja az eddigi események sorát. Akiket felkerestem, készségesen osztották meg velem gondolataikat, emlékeiket, szívesen meséltek saját

történetükről, amiért köszönettel tartozom nekik. Nem állt viszont módomban mindenkit megkérdezni, ezért a most következő – leginkább történeti jellegű – áttekintés bizonyára töredékes. Jóllehet, a főbb szálat sikerült felgöngyölítenem, de tisztában vagyok azzal, hogy maradtak elvarratlanok is. Remélem viszont, e tendenciák felvázolása meg hozza a kutatói- és/vagy a vitakedvet, mert úgy vélem, ideje volna egy, a hazai slam poetry jelenséget összegző, azt kritikai aspektusból vizsgáló írás elkészítésének is.

A hagyományos vélekedés szerint a legelső magyarországi slam poetry rendezvény a 2006 februárjában a Múcsarnok alagsorában megrendezett Budapest Slam volt. Ez a kijelentés több-kevesebb megszorítással helytálló, roppant kíváncsi lettem viszont arra, kik és főleg milyen úton jutottak el akkor a Múcsarnok büféjébe, a nyomozás során pedig azt is sikerült kiderítenem, hogy vajtfülűek korábban is láthattak már az országban a slamköltéssel legalábbis határos produkciókat. A közvetlen előzmények között utalhatunk Ladik Katalin, Székárosi Endre és mások hangköltészeti kísérleteire, Hofi Gézának a „gulyás-kommunizmus” kuktaszelepeként funkcionáló szoftos-humoros-társadalomkritikus stand up-előadásaira, vagy Pajor Tamás zseniális dalszövegeire, amelyek nemcsak a honi rapet előlegezték, hanem – évekkel a műfaj amerikai zászlóbontása előtt – telibe találták a slam poetryt is. Többen saját produkcióik folytatóiként üdvözölték az éledező honi slam-szcénát. A slampoetry.blog.hu első bejegyzése alatt találjuk például a Karaffa Gyula nevű felhasználó hozzászólását: „Nincs új a Nap alatt! Mi, a Győztes Traktor nevű amatőr együttesünkkel ezt a stílust már a nyolcvanas évek elején, közepén gyakoroltuk clubunkban Nyíregyházán. Sok sikert a maiaknak!”<sup>12</sup>

Gyukics Gábor 1999-ben indult, búvópatakszerűen szerveződő nyitott felolvasóest-sorozata már közvetlen előzménynek tekinthető. Gyukics költőket és zenészeket hívott ezekre az alkalmakra, akik a nagyjából húsz-harmincfős közönség előtt, a jazz poetry hagyományai szerint rezonáltak egymás művészetére. Az esteket Gyukics maga is dzsesszköltészeti eseményekként definiálja, amelyeken muzsikált többek között Ágoston Béla, Barabás Lőrinc és Grensó István, a költők

12 Lásd [http://slampoetry.blog.hu/2008/01/14/title\\_19215](http://slampoetry.blog.hu/2008/01/14/title_19215). A Győztes Traktor egyébként a Youtube-on elérhető egyetlen próbatermi felvétel alapján nekem inkább afféle lendületes ska-punknak tűnik, noha a szöveg – a korszak underground-minőségének egyenes következményeként – természetesen érthetetlen.

részéről pedig többek között Bozsik Péter, Fabó Kinga, Kemény István, Kukorelly Endre és Szijj Ferenc lépett fel.

E széria keretében később egy hattagú dzsessz-zenekar társaságában fellépő uruguayi slamköltővel is találkozhatott a közönség. Gyukics emlékei szerint a slammer nagy sikert aratott. Az estek később Kolozsvárra és Szabadkára is eljutottak, majd egy rövid szünetet követően 2002-től ismét itthon indult be a sorozat. A hol ötven, hol tíz főt vonzó programok évekig a XIII. kerületi József Attila Művelődési Házban futottak állandó, háromfős zenekarral, majd később az INDA Galéria lett a bázis, s a sorozat kisebb-nagyobb megszakításokkal tíz évig maradt életben. Gyukics pedig 2006-ban maga is ott volt a Műcsarnokban, noha egyelőre csak az elhangzó szövegek angolra fordítójaként.

Érdekes adalék, hogy egy közvetett slam-tapasztalat – Marc Levin *Slam – A szó fegyvere* című filmje – indította Petrányi Zsoltot előbb a slammelés, majd a slam-szervezés irányába. A Műcsarnok igazgatójaként a 2006-os eseményt rendező Petrányi ugyanis a kétezres évek elején néhányszor maga is slammelt, rappelt. A filmen – emlékszik vissza – a költészet megújításának lehetősége tárult fel előtte. S miután abból az ELTE-s közegből érkezett, amely a jelenlegi költői középgeneráció jelesebbjeinek jó részét adta, e túllontúl populáris gondolat okán rögvest furdalni kezdte a lelkiismeret.<sup>13</sup>

2001-ben aztán, amikor a dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézet művészeti vezetőjévé választották, s hozzálátott az intézmény dinamikus arculatának kialakításához, ismét eszébe ötlött Levin filmje. Az újítások közé tartozott, hogy az intézet számára akkoriban egy fanzineszerű kiadványt szerkesztő Fehérvári Tamás, a képzőművészet mellett kísérleti elektronikus zenével is foglalkozó Várnai Gyula és Petrányi Zsolt alkotta csapat tagjai a vernisszázatok alkalmával zenei kíséret nélkül vagy egyszerű alapokra ráénekelve, rapre hasonlító ritmikus formátumban mondták el megnyitászövegüket. Petrányi úgy emlékszik, az elsődleges inspirációt a szerepkihívás jelentette számukra, amit annak érdekében vállaltak, hogy magukra irányítsák a figyelmet. Minden tapasztalat nélkül fogtak slammelésbe – vagy legalábbis valami olyasfélébe –, és sikerült is vele alaposan meglepniük a kiállítótermek gyanútlan közönségét.

13 Petrányi Zsolt személyes közlése.

### *Költők és rapperek párbaja*

Miután megtapasztalta az előadói aspektust, Petrányi – immár a Műcsarnok igazgatójaként – arra gondolt, érdekes lenne a slam jegyében szervezni egy estet, ahol költők és rapperek találkozának egymással. Az irodalmárok kiválasztásával Nagy Gabriellát bízta meg, a rappereket pedig Németh Péter, vagyis MC Zeek hívta a Műcsarnokba. Zeek szerint a fellépők mindegyike hallott már a slam poetryről, ő elsősorban mégis afféle kísérletként fogta fel a 2006-os eseményt, amit alighanem azért neveztek „rapperek és költők párbajának”, mert a slam poetryt valahogy körül kellett írni a közönség számára. Mivel korábban nem volt még hasonló rendezvény az országban, nem tudták előzetesen felmérni azt sem, mekkora érdeklődés övezi majd az estet. Mindenesetre a Műcsarnok alagsora megtelt, vagyis a szócsörte meglehetősen sok embert érdekelt.

„Különös volt – emlékszik vissza Petrányi – az esemény pszichológiája. A rapperek nagyon lelkesek voltak, mert úgy érezték: végre egy platform, ahol összemérethetnek, s akár konfrontálódhatnak is az irodalmárokkal. A költők pedig – ez volt a benyomásom – úgy érkeztek oda, hogy a verseik majd úgyis magukért beszélnek.” Beszámolóját hallgatva rögvest eszembe ötlött egy bicegő, de talán mégsem teljesen elvetendő áthallás. A honi slam poetry születése pillanatában eszerint a rapperek voltak a kihívók, vagyis a harlemi reneszánsz kontextusában értett feketék, míg a költők a fehérek. Ez persze ilyenformán túlságosan is sommás megállapítás; árnyalásához jó volna tudni, a fellépők közül ki mire számított a Műcsarnokba érkezése előtt, s mit érzett ehhez képest a produkció közben vagy annak elhangzását követően.

Petrányi emlékei szerint a közönség nagyobbik fele a hip-hop közegből érkezett. Ez két – egymással szorosan összefüggő – dolgot is feltételez: úgy látszik, a fiatal underground szcénának fontosabb volt az esemény, és informális csatornái is alkalmasabbnak bizonyultak arra, hogy hírért széles körbe elvigye.

A következő alkalommal, 2007-ben már nemzetközi kontextusba került a rendezvény, és úgy tűnik, az áttörést is a második Budapest Slam hozta el, amelyet a dzsessz-zenészek jelenléte még sokoldalúbbá tett. 2006-ban nem hívtak még zenekart, és a játékszabályok sem voltak olyan szigorúak, sőt klasszikus értelemben vett pontozás sem zajlott, még az időlimit átlépését sem szankcionálták. Arra kérték csak a fellépőket, hogy rövid verssel készüljenek, a zsűri pedig neveket terjesztett

fel, akiket a végső győzelemre alkalmasnak ítélt. A színpadon kottaállvány és mikrofon várta a fellépőket, a versengésnél mindkét esetben fontosabbnak bizonyult a show-jelleg. Hogy megadják az est hangütését, a Múcsarnok közönségét a *Slam – A szó fegyver* vetítésével fogadták. Azt is érezték továbbá a szervezők, hogy – mintegy sorvezetőül a szövegek számára – érdemes tematizálniuk a szócsatákat. Az első ezért a fővárosról szólt, a második hívószava a szolidaritás lett, míg a harmadik Budapest Slamen – 2010-ben, a Múcsarnok helyett ezúttal az A38 hajón – a gyökerekről szövegelhettek a fellépők.

Két sikeres esemény lebonyolítása, illetve a másodikról készült színvonalas DVD-kiadvány megjelentetése után Petrányi úgy érezte, megtette, amire vágyott, és Stráhl Katalin – aki akkoriban a Múcsarnok kurátorasszisztenseként dolgozott – is úgy vélekedik: az intézmény biztosította a kezdő löketet, mutatott egy adag slam poetryt a fővárosi közönségnek, de nem volt, nem is lehetett célja, hogy közösséget neveljen a műfaj számára. Zeek szerint ehhez leginkább a praxis hiányzott, valamint a magyar slam poetry pontos definiálása, határainak kijelölése. Emiatt – tette hozzá – az újszülött műfaj két-három évvel ezelőtti komoly küzdelmet folytatott azért, hogy egyáltalán életben maradjon.<sup>14</sup>

Stráhl Katalin 2007 végén távozott a Múcsarnokból és saját – együtteseket, DJ-ket és különféle zenei formációkat felkaroló – cége szövegéből is úgy látszott számára: a slam költészetnek időre van szüksége, illetve jóval több művelőre, hogy eljusson a programszervezőkhöz és még inkább megerősödjék.<sup>15</sup> Ennek a folyamatnak lett fontos katalizátora a Kőlevesben induló, önszerveződő underground slam-műhely.

„[...] a havi adag kőleves, az kötelező”

„2008. január 27-én, vasárnap, 18 órai kezdettel a Kőlevesben elindult a budapesti 'SLAM POETRY' bázisának megteremtése. A minden hónap utolsó vasárnapján megrendezett összejövetelek célja, hogy folyamatos és rendszeres lehetőséget biztosítson a spoken word / slam művelői és kedvelői számára, hogy közösen alakítsák ki a műfaj magyar nyelvű kereteit” – olvashatjuk a slampoetry.blog.hu 2008. január 22-i bejegyzésében.<sup>16</sup> A felület amellet, hogy fontos forrásul szolgált a fo-

14 Németh Péter személyes közlése.

15 Stráhl Katalin személyes közlése.

16 Lásd [http://slampoetry.blog.hu/2008/01/22/slam\\_poetry\\_a\\_kolevesben](http://slampoetry.blog.hu/2008/01/22/slam_poetry_a_kolevesben).

lyamatnak, amelynek során a hazai közeg birtokba vette a slam poetry nyelvtanát és dramaturgiáját, a honi slam-hőskor archívumaként is eredménytelően használható, hiszen a Kőleves-estekről készült videókat – és egy ideig az elhangzott szövegek leíratát is – itt publikálták a szervezők. Az elsősorban közösségteremtő szándékkal indított, illetve háttér-információs forrásként működő interfész az irodalomszerető internetezők számára sem volt ismeretlen, hiszen alig két héttel az első bejegyzést követően a Litera is beszámolt indulásáról.<sup>17</sup>

A Kőleves-estek egyik szervezője, Mavrák Katalin (Hugee) így emlékszik a kezdetekre: „Egy slam-fan barátom, Prekopcsák Zoltán összegyűjtötte a Def Poetry Jamek felvételeit, és szeretett volna egy oldalt, ahol érdekességeket tehetünk közzé a műfajról. Ebből lett a slampoetry.hu. Prékó aztán 2007 végén egy internetes hip-hop fórumon megismerkedett Titával, vagyis Fiáth Titanillával a Ludditákból. Megbeszéltek egymással egy találkozót, ahova Prékó engem – a Műszaki Egyetemen a slam poetryről projektdolgozatot író raprajongót – hívott meg, Tita pedig azt a Matits István nevű barátját hozta magával, aki szerette volna beindítani Budapesten a versenyzős esteket. Megállapodtunk: havonta egyszer a Kőleves pincéjében gyűlünk össze. Nem volt kérdés számunkra, hogy ez tulajdonképpen kinek is szól. A rap határainak szét-szaggatására, a szabadabb formákra voltunk kíváncsiak.”<sup>18</sup> „A slam poetry ne legyen egy karácsony vagy hanuka, jó, / én se vagyok hadihajó, forradalmár, Manu Chao, / de hogy a pofámból ne csak a nikotint fújjam, / ne magamban vesszen el a mutatóujjam, / még kataton is tudjam, hogy a hangomban a mélység / nem a herointól van. Hogy a beszédközpont ötletes, / vagy ne legyen szögletes a Broca-mező, / mostantól a havi adag kőleves, az kötelező!” – adta ki a rímekbe tördelt parancsot Tita.<sup>19</sup>

A Kőleves-estek hagyományosan három részből álltak. Az úgynevezett tematikus blokkban az előző alkalommal megbeszél, a következő hónapra kvázi házi feladatként feladott témában vártak szövegeket, ezt az *open mic*-szekció követte, ahol témabeli megkötéstől függetlenül bárki elmondhatta a versét, majd az úgynevezett tízszavas versennyel érték véget a találkozók. Utóbbi feltehetően magyar slam-sajátosság. Lényege, hogy a versenyzőknek a közönség által bekiabált/megszavazott tíz szó felhasználásával, helyben kell elkészíteniük rövid költemé-

17 *Eleg a slamtelenségből. Új blog indult a slam költészet kedvelőinek*, Litera.hu 2008. január 24., <http://www.litera.hu/hirek/eleg-a-slamtelenségbol>.

18 Mavrák Katalin személyes közlése.

19 Lásd [http://slampoetry.blog.hu/2008/02/03/a\\_szovegek\\_i\\_tita\\_amp\\_moki](http://slampoetry.blog.hu/2008/02/03/a_szovegek_i_tita_amp_moki).

nyüket. Az első tízszavas versenyt a 2008. áprilisi összejövetelel rendezték. A történeti hűség kedvéért álljon itt néhány a felhasznált szavak közül: jaj, medvenedv, anyátok, holdárnyék. A földj egy Petőfi-kötet volt, melyet az összes résztvevő dedikált. Az estek mindannyiszor vetítésekkel kezdődtek. A megtekintett produkciók rendszerint viszonyítási alapként szolgáltak a formálódó közösség számára. Akárhogyan is, a Kőleves volt a magyar slam keltetője. A Műcsarnokban alkalmazott zenei és vizuális elemek (kényszerű) elhagyásával ráadásul a műfaj honi változata a gyökerekhez is visszatért.

Egy idő után Stráhl Katalin cége és a Kőleves közössége összekapcsolódott. A 2010 márciusában megrendezett második Tilos Slam szervezéséből a két csapat már együtt vette ki a részét. Stráhl Katalin úgy emlékszik, Chi Korea – a Tilos Rádió DJ-je – tőlük teljesen függetlenül fogott hozzá 2008 áprilisában a Sztriit Noiz című, kéthetente jelentkező, teljes egészében a slam poetryvel foglalkozó rádióműsora készítéséhez. A második Tilos Slam alkalmával slam napot is tartott a rádió: Chi Korea interjúkat és élő slam acteket sugározott az éterbe. Addigra számos vidéki helyszínen ismerték már a slamköltészetet. A slampoetry.blog.hu szerint az első vidéki eseményt Veszprémben rendezték, majd Zalaegerszeg és Pécs következett, 2010-ben pedig Szeged, Debrecen és Szarvas is megjelent a slam-térképen. A műfajt összefogó slampoetry.blog.hu eseménylistája 2010-ben hetvenöt rendezvényt regisztrált országsszerte,<sup>20</sup> s a rendszeres klubesteken túl a nyári fesztiválszezon programjában is egyre sűrűbben tűntek fel a slammerek, ráadásul ősszel Bob Holman és Samantha Thornhill – az amerikai slam egyik alapítója és egyik fiatal ígérete – is Magyarországon járt. Ekkortól, egészen pontosan 2010 szeptemberétől indult útjára egy újabb sorozat, az Angyal Gyula szervezte Astoria Slam is.

A városi szuperhősök tematikájú slamverseny selejtezőjéről szóló bejegyzés generálta a műfaj virtuális közegben lezajlott első vitáját.<sup>21</sup> A poszt alatti hozzászólásokban különböző egyéni sérelmek sorolásán túl a slam poetry kompetitivitásának, valamint a versek pontozhatóságának tárgykörében ütköztek a vélemények. Felmerült továbbá az is, hogy a havi slam-esteket inkább a műhely-jelleg irányába kellene elmozdítani.

20 Lásd [http://slampoetry.blog.hu/2011/01/02/slam\\_poetry\\_y2010](http://slampoetry.blog.hu/2011/01/02/slam_poetry_y2010).

21 Lásd [http://slampoetry.blog.hu/2010/06/27/slammiseg\\_urban\\_superheroes\\_sejtezo](http://slampoetry.blog.hu/2010/06/27/slammiseg_urban_superheroes_sejtezo).

A fenti bejegyzésre reflektált a *Hova tart a magyar slam?* című poszt,<sup>22</sup> amelynek szerzője a műfaj hazai jellegzetességeként a külföldi variánsoknál költőibb szövegeket emelte ki, majd önkritikusan megjegyezte azt is, hogy a magyar slam-produkciók nagy része sajnálatos módon nem tud széles réteghez szólni. „[...] az utóbbi hónapokban mindenképp az elefántcsonttorony felé haladunk” – jegyzi meg a bejegyzést szerző preko, amit nem vet ugyan el teljes egészében, de kizárólagos útnak sem gondol. „Ha nincs szenvedély és igazi előadás, akkor ez a műfaj soha nem fog eljutni szélesebb rétegekhez” – teszi még hozzá. A virtuális térben zajló szótusa – amely feltehetően postafiókokra, chat-szobákra és offline terekre is kiterjedt – érdekes lenyomata egy alakuló, ambiciózus közösség viharzási korszakának.

Nemrégiben arra is láthattunk példát, miként reagál a slammerek köre a kívülről jött impulzusra. Az Irodalmi Jelen online változata *Perwoll-lal mosott költő, avagy: mit kezdünk a slammel?* című bejegyzésében egy slam-szerűen megírt stílusparódiával tette fel olvasói számára a címben olvasható kérdést.<sup>23</sup> Az ímént tárgyalt – kvázi nulladik – slam-vitával összevetve szembetűnő hasonlóság a gyors lefolyás, a bejegyzés alatti hozzászólásából azonban ezúttal a közösségi médiumok felületeire, illetve külön posztokba szóródtak szét a reflexiók. Utóbbi jelenség alaposan megnehezíti a diskurzus menetének követését. Izgalmas – és nemkülönben termékeny – kísérlet lenne véleményem szerint egy workshop vagy akár egy slam poetry rendezvény keretében közös szájalásra hívni az online vitázókat.

### *Porondon a slam-mester*

Mindennemű utómorgás mindaddig másodlagos, amíg a slam megtölti a rendelkezésére álló teret, és jelenléte aktuális, szórakoztató és megragadó tud lenni. A fellépők mellett ezért a porondmester, vagyis az MC teheti a legtöbbet. Ő az estek dinamikájáért felelős dramaturg, az előadók és a közönség közti kapocs. Fontos, hogy szintén slamköltő legyen, vagyis ne csak ismerője, de tagja is a közösségnek. Maga is képes legyen főzetet készíteni a költészet mandragóragyökeréből, ám az estek alkalmával abbéli kvalitását csillogtassa inkább, hogy a versdallam

22 Lásd [http://slampoetry.blog.hu/2010/06/29/hova\\_tart\\_a\\_magyar\\_slam](http://slampoetry.blog.hu/2010/06/29/hova_tart_a_magyar_slam).

23 *Perwoll-lal mosott költő, avagy: mit kezdünk a slammel?*, IrodalmiJelen.hu 2012. október 18., <http://www.irodalmijelen.hu/node/14883>.

hullámaira hangolja, illetve a rímek bérceiről lesegítse a többi slamme-lőt. Ő a műfaj beavató papja, a kultusz őre, aki maga is átélte már a színpad révületét, a ceremónia mestereként viszont inkább társainak engedi át a terepet. Megbízata az előadók biztatására szól, ezért a versenyek alkalmával mikrofonszorongató Vergiliusként a háromperces műfaj Dantéinak útítársául szegődik.

A porondmester szerepköréhez ezen felül afféle pedagógiai kompetencia is tartozik. Gyukics Gábor szerint nem egy eseményen fordult már elő, hogy a konferansziének kellett megnyugtania egy-egy extatikus állapotba kerülő versenyzőt. Az MC-nek tisztában kell lennie tehát a fellépők vérmérsékletével, karakterével, tudnia kell, meddig mehet el a slammer, és hol van az a pont, ahol neki kell közbelépnie. Az Egyesült Államokban – tudtam meg Stráhl Katalintól – a slam íratlan szabályai szerint a konferanszié abszolút hatalommal bír. Ha úgy látja jó-nak, akár a pontozókat felülbírálván dönthet az est győzteséről, de kétes esetekben is joga, sőt kötelessége közbeavatkozni.

A konferanszié dolga az is, hogy az est folyamán aktivizálja, jó ütemben mozgassa a publikumot, valamint végig ébren tartsa annak érdeklődését. Marc Smith szerint – a maximális kiszolgálásra való törekvés jegyében – amint a közönség soraiban valaki unatkozni kezd, lábdobogással köteles azt az aktuális előadó tudtára adni. A játékszabályok értelmében az MC-nek ilyenkor le kell szólítania a slammert a pódiumról. A Green Mill Jazz Club előtt egy felirat hirdeti: ne tapsolj, ha a vers középserű!

A tengerentúlon, illetve egyéb érettebb slamkultúrákban elterjedt hagyománya van a „hackelésnek”, vagyis a csipkelődő megjegyzések közbevetésének is. A közönség ezzel megpróbálja a versenyzőt megakasztani, kizökkenteni a ritmusból, kibillenteni az egyensúlyból, vagy pedig szofisztikált, fifikás válasza bírni. Az is a porondmester feladata, hogy kezelje az ennek nyomán kialakuló, nem ritkán lőporos hangulatot. Zeek úgy látja, itthon még korai volna egy-egy induló slammert – vagy akár a tapasztaltabb harcosokat – kitenni a hackelés veszélyének, ha viszont az estek után a fellépők kérik, ő őszinte véleményt formál nekik az napi formájukról.

Németh Péter (Zeek) és Mavrak Katalin (Hugee) jó ideje kettesben látnak el porondmesteri teendőket. A páros pörgős, vitális esteket vezényel. Hugee szerint ez annak köszönhető, hogy számára nem válik el élesen a színpad és az azon kívüli világ. Ő konferanszié-szerepben is ugyanolyan közvetlen és laza igyekszik lenni, mint a mindennapokban,

hozzájárulva ezzel a közönség és a színpad közti láthatatlan fal lebontásához. Zeek minden alkalommal rövidsége törekszik. Elsősorban az a szándék vezérli, hogy az elhangzó produkcióknak kontextust teremtsen, saját tirádáinak minimálisra csökkentésével azok terét maximalizálja. Szavai mindig az esteken születő érzéseiből származnak, hiszen amellet, hogy porondmesterként van jelen, egyszersmind a hallgatóság tagja is, az előadásokat a publikummal egy időben fogadja be. Így aztán az adott pillanatra rezonál, s – mint jó esetben mindenki, aki a közönség soraiban foglal helyet – élményt visz haza magával ő is.

Zeek szerint egy jól megírt szöveg rosszul előadva sosem olyan hatásos, mint egy kevésbé frappáns költemény karakterisztikus színrevitelével körítve. Kijelentéséből arra is következtethetünk, hogy úgy vélekedik: ha egy fellépőnek jól áll a színpad – még ha irománya nem is annyira erős –, nagyobb esélye van a közönség elismerésének kivívására. S a slammer feladata szerinte az, hogy az interaktív térben élményszerűvé, színpadképessé tegye produkcióját. Így gondolja Petrányi Zsolt is. Az eredetileg a slam ritmizáló recitálásba beleszerető Petrányi ma már úgy látja: a ritmus a slamnek csak váza, kiindulópontja, s a műfaj szerint az ettől való elszakadással vált *par excellence* előadó-művészetté.

Úgy tűnik, a slam poetry szóbeli költészetként működik igazán. Írott változatát mintha művelői sem ambicionálnák. A leírt szövegek mögül ugyanis eltűnnek a gesztusok, elvész az arc, a mimika, a kiállás, vagyis a színpadi, előadó-művészi jelenlét. A műfaj elsődleges befogadói közege, a verbális rivalizálás arénája kétségkívül a közösségi tér, másodlagosan pedig a videó médiuma lehet még esetleg képes arra, hogy a fölforgató szóförgeteg hatásából valamennyit átmentsen. A honi slammerek évek óta sikerrel szerepelnek a nyári fesztiválokon, megtöltötték már a Műcsarnokot, az A38 hajót, legutóbb pedig – az I. Országos SLAM alkalmával – a Trafót is. Úgy vélem, a műfaj közeljövőjének egyik legfontosabb kérdése, hogy mekkora az a tér, amit egy slam poetry-esemény a személyesség elvesztése nélkül közösségi térré képes alakítani. De persze az sem érdektelen, hogy a plafon elérésének – másképpen a slam visszacsapásának – elkerülése érdekében milyen alternatívákat eszel majd ki ez a kreatív közeg.